

„Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 1-2/35-36/2010

Stanisław Macioł

Oferta kształcenia na studiach licencjackich i magisterskich w uczelniach Warszawy i Mazowsza

Autor przedstawia charakterystykę oferty kształcenia na stopień licencjata i magistra w uczelniach Warszawy i województwa mazowieckiego. W samej stolicy studia wyższe prowadzą prawie wszystkie typy uczelni – poza morskimi (tj. uniwersytety, uczelnie techniczne, rolnicze, ekonomiczne, pedagogiczne, medyczne, wychowania fizycznego, teologiczne, artystyczne, wojskowe oraz resortu spraw wewnętrznych i administracji).

Oferta edukacyjna publicznych i niepublicznych szkół wyższych regionu Mazowsza jest bardzo bogata – obejmuje ponad 100 kierunków studiów ze 119 wymienionych w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a także studia na kilkunastu kierunkach unikatowych, kilkunastu makrokierunkach oraz kilka studiów międzykierunkowych (międzywydziałowych). Prawie wszystkie z nich prowadzone są

zarówno w trybie stacjonarnym, jak i niestacjonarnym. W ofercie kilku uczelni znajdują się też studia w języku obcym, studia na „kierunkach zamawianych” oraz studia na odległość. Artykuł zawiera również ogólną analizę programów nauczania i jakości studiów oraz warunków kształcenia w uczelniach stołecznych i województwa mazowieckiego.

Słowa kluczowe: kierunki studiów, warunki kształcenia, Warszawa, Mazowsze.

Wprowadzenie

Spośród 110 publicznych i niepublicznych szkół wyższych działających w Warszawie i województwie mazowieckim ponad jedna piąta ma status uczelni akademickiej, tzn. mającej przynajmniej jedno uprawnienie do nadawania stopnia naukowego doktora¹, natomiast pozostałe uczelnie nie posiadają takiego uprawnienia i mają charakter uczelni zawo-

¹ Takie uprawnienia na dzień 21 czerwca 2010 roku miało 15 uczelni publicznych i 9 niepublicznych Mazowsza. Obliczenia własne na podstawie: *Wykaz jednostek...* b.r.w.

dowej. Uczelnie zawodowe mogą prowadzić studia pierwszego lub drugiego stopnia albo jednolite studia magisterskie.

Kilka największych uczelni stołecznych może prowadzić studia na określonym kierunku i poziomie kształcenia bez potrzeby uzyskiwania zgody ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego, gdyż ich jednostki organizacyjne zamierzające prowadzić te studia posiadają co najmniej cztery uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora (lub dwa uprawnienia w przypadku uczelni artystycznej). Pozostałe uczelnie muszą uzyskać zgodę ministra wydaną po zasięgnięciu opinii Państwowej Komisji Akredytacyjnej (*Ustawa... 2005*, art. 11, pkt 1).

Niemal dwie trzecie uczelni Mazowsza (tj. Warszawy i województwa mazowieckiego) ma uprawnienia do prowadzenia studiów na poziomie magisterskim, w tym prawie wszystkie uczelnie publiczne (z wyjątkiem Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Ciechanowie) oraz 55% uczelni niepublicznych (tabela 1). Uprawnienia do nadawania absolwentom tytułu zawodowego magistra dotyczą w tych uczelniach przynajmniej jednego kierunku studiów². Liczba niepublicznych szkół wyższych mających uprawnienia do prowadzenia studiów na poziomie magisterskim systematycznie wzrasta, co jest związane z rozwojem potencjału naukowo-dydaktycznego uczelni, dążeniem do podniesienia prestiżu w danym środowisku, konkurencją na rynku, a także złagodzeniem wymagań dotyczących tzw. minimum kadrowego uprawniającego do prowadzenia kształcenia na danym poziomie studiów (*Rozporządzenie... 2006*).

Tabela 1

Liczba uczelni Mazowsza według prowadzonych poziomów (stopni) studiów w roku akademickim 2008/2009

Rodzaj uczelni	Ogółem	Poziom studiów	
		tylko licencjacki – studia I stopnia (w tym z tytułem inżyniera)	magisterski – studia II stopnia (w tym jednolite studia magisterskie)
Publiczne	19	1	18
Niepubliczne	91	41	50
Ogółem	110	42	68

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz stron internetowych uczelni.

Wśród publicznych szkół wyższych Mazowsza przeważają uczelnie duże, prowadzące co najmniej 6 kierunków studiów, przy czym kilka uczelni kształci aż na 15 i więcej kierunkach (tabela 2). Najbogatszą ofertę kształcenia posiada Uniwersytet Warszawski – 37 kierunków studiów, następnie Politechnika Warszawska i Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego (po 28), Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie oraz Politech-

² Uprawnienie do prowadzenia danego kierunku studiów ma poziomie magisterskim automatycznie upoważnia do jego prowadzenia na poziomie licencjackim, o ile przewidują to standardy kształcenia dla tego kierunku.

Tabela 2
 Uczelnie Mazowska według liczby prowadzonych kierunków studiów
 w roku akademickim 2008/2009

Rodzaj uczelni	Liczba kierunków studiów							
	1	2	3	4	5	6-9	10-14	15 i więcej
Publiczne (N = 19)	–	1	2	–	3	4	3	6
Niepubliczne (N = 91)	32	17	8	3	9	18	4	–
Ogółem (N = 110)	32	18	10	3	12	22	7	6

Źródło: jak do tabeli 1.

nika Radomska im. Kazimierza Pułaskiego (po 27), natomiast najskromniejszą (tylko dwa kierunki studiów) – Szkoła Główna Służby Pożarniczej w Warszawie.

Wśród niepublicznych szkół wyższych najliczniejszą grupę stanowią uczelnie mające uprawnienia do prowadzenia tylko jednego kierunku studiów (35% uczelni), ale jest też kilka uczelni, które mimo stosunkowo krótkiego okresu funkcjonowania mają w ofercie dydaktycznej 10 i więcej kierunków studiów. Do takich uczelni należą Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku (14 kierunków), Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie (12), Wyższa Szkoła Ekologii i Zarządzania w Warszawie (10) oraz Collegium Varsoviense (dawna Wyższa Szkoła Warszawska – 10 kierunków).

W Polsce uczelnie zobowiązane są do prowadzenia kształcenia na stopień w ramach kierunków studiów, których nazwy i standardy kształcenia wymienione są w załączniku do *Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie nazw kierunków studiów* (*Rozporządzenie...* 2009a). Niektóre z tych uczelni mogą też za zgodą ministra prowadzić kierunki unikatowe. W ramach kierunku studiów uczelnie mogą samodzielnie tworzyć określone specjalności, uwzględniając zarówno profil kierunku, oczekiwania rynku oraz posiadane zasoby kadrowe. W poszczególnych uczelniach liczba specjalności na danym kierunku studiów jest zróżnicowana i wynosi od kilku do kilkunastu.

Warto zwrócić uwagę, że w wielu krajach zachodnich programy kształcenia na stopień *bachelor* czy *master* nie odpowiadają ściśle polskiemu pojęciu „kierunek studiów”, lecz – jako program/przedmiot studiów (*subject*) projektowany przez same uczelnie – cechują się zróżnicowanym stopniem specjalizacji wiedzy w ramach określonej dyscypliny bądź dwóch lub więcej dyscyplin. Oznacza to, że te programy kształcenia mogą mieć charakter polskiego kierunku studiów bądź makrokierunku, a nawet specjalności.

W związku z niejednoznaczną definicją kierunku studiów, dla celów porównawczych stosuje się opracowaną przez UNESCO w 1997 roku Międzynarodową Standardową Klasyfikację Kształcenia (*International Standard Classification of Education – ISCED'97*). Według ISCED'97 podstawową jednostką klasyfikacji jest program kształcenia, definiowany jako zestaw działań edukacyjnych, które organizuje się w celu osiągnięcia zdefiniowanego wcześniej celu (*Szkoły wyższe...* 2008, s. 348). Zgodnie z wytycznymi klasyfikacji ISCED'97 polskie kierunki studiów przyporządkowane są przez Główny Urząd Statystyczny do ośmiu grup (*broad fields*) oraz ponad dwudziestu podgrup (*narrow fields*) programów kształcenia (tabela 3).

Na podstawie powyższej klasyfikacji zostanie przeprowadzona analiza oferty kształcenia uczelni Mazowsza na studiach licencjackich i magisterskich.

Oferta kształcenia na studiach pierwszego stopnia

Do studiów pierwszego stopnia zalicza się studia licencjackie i studia inżynierskie. Studia te umożliwiają uzyskanie wiedzy i umiejętności w określonym zakresie kształcenia i przygotowują do pracy w określonym zawodzie. Absolwentom tych studiów nadawany jest tytuł zawodowy licencjata lub inżyniera (*Ustawa...* 2005, art. 2, pkt 1.7)

Według obecnych uregulowań prawnych studia pierwszego stopnia mogą być prowadzone na wszystkich kierunkach wymienionych w rozporządzeniach Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (*Rozporządzenie...* 2007; *Rozporządzenie...* 2009a; *Rozporządzenie...* 2009b) z wyjątkiem takich kierunków, jak aktorstwo, analityka medyczna, farmacja, lekarski, lekarsko-dentystyczny, konserwacja i restauracja dzieł sztuki, prawo, prawo kanoniczne, psychologia, realizacja obrazu filmowego, telewizyjnego i fotografia, weterynaria. Te jedenaście kierunków studiów może być prowadzone tylko w formie jednolitych studiów magisterskich. Ponadto pięć kierunków: grafika, malarstwo, reżyseria, rzeźba i teologia może być prowadzone jako studia pierwszego i drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie (*Rozporządzenie...* 2009a).

W ofercie edukacyjnej uczelni Warszawy i województwa mazowieckiego na pierwszym stopniu studiów w roku akademickim 2008/2009 zdecydowanie dominowały kierunki studiów z grupy – nauki społeczne, gospodarka i prawo (190 ofert; por. tabela 3). W jej ramach najliczniej reprezentowane były kierunki studiów z podgrupy ekonomicznej i admi-

Tabela 3

Liczba kierunków studiów pierwszego stopnia w uczelniach Mazowsza według grup i podgrup kierunków kształcenia w roku akademickim 2008/2009

Grupy i podgrupy kierunków kształcenia (według ISCED 1997)	Ogółem	Uczelnie	
		publiczne	niepubliczne
GRUPA – KSZTAŁCENIE	33	16	17
Podgrupa pedagogiczna	33	16	17
GRUPA – NAUKI HUMANISTYCZNE I SZTUKA	57	30	27
Podgrupy:			
Humanistyczna	37	16	21
Artystyczna	20	14	6
GRUPA – NAUKI SPOŁECZNE, GOSPODARKA I PRAWO	190	56	134
Podgrupy:			
Społeczna	75	25	50
Ekonomiczna i administracyjna	107	29	78
Prawna	–	–	–
Dziennikarstwa i informacji	8	2	6

cd. tabeli 3

Grupy i podgrupy kierunków kształcenia (według ISCED 1997)	Ogółem	Uczelnie	
		publiczne	niepubliczne
GRUPA – NAUKA	57	32	25
Podgrupy:			
Biologiczna	11	8	3
Fizyczna	10	9	1
Matematyczna i statystyczna	8	8	1
Informatyczna	28	8	20
GRUPA – ZDROWIE I OPIEKA SPOŁECZNA	23	11	12
Podgrupy:			
Medyczna	19	9	10
Opieki społecznej	4	2	2
GRUPA – TECHNIKA, PRZEMYSŁ, BUDOWNICTWO	45	34	11
Podgrupy:			
Inżynieryjno-techniczna	24	22	2
Produkcji i przetwórstwa	11	7	4
Architektury i budownictwa	10	5	5
GRUPA – ROLNICTWO	6	6	–
Podgrupy:			
Rolnicza, leśna i rybactwa	6	6	–
Weterynaryjna	–	–	–
GRUPA – USŁUGI	43	17	26
Podgrupy:			
Usługi dla ludności	18	5	13
Ochrony środowiska	6	4	2
Usług transportowych	2	2	–
Ochrony i bezpieczeństwa	17	6	11
Ogółem ^a	454 ^a	202 ^a	252 ^a

^a Liczba kierunków studiów jest większa od liczby uczelni, gdyż uczelnie z reguły prowadzą więcej niż jeden kierunek studiów. Ponadto uczelnie mogą prowadzić kierunki studiów należące do tej samej podgrupy kierunków kształcenia, np. ekonomia, politologia, socjologia i europeistyka należą do podgrupy społecznej.

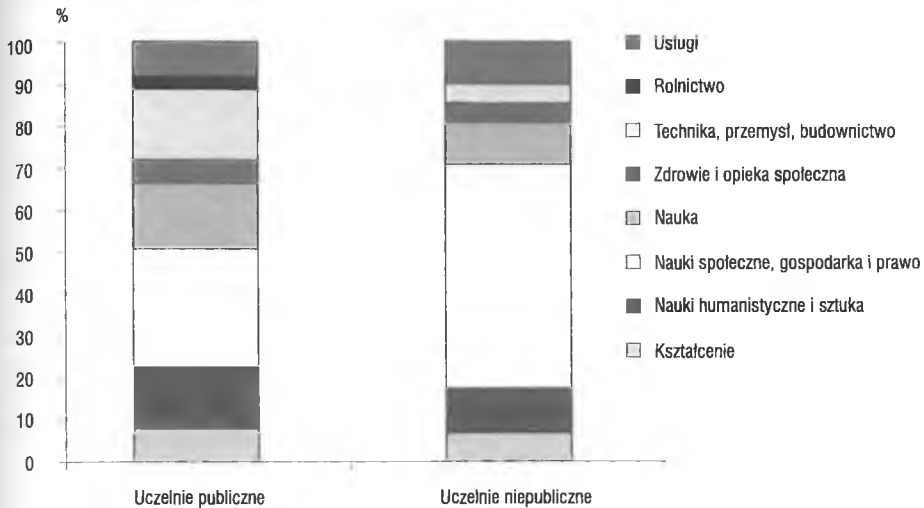
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego oraz Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

nistracyjnej (107), obejmującej m.in. administrację, finanse i bankowość, stosunki międzynarodowe i zarządzanie, oraz kierunki z podgrupy społecznej (75), w tym ekonomia, politologia i socjologia.

Na drugim miejscu pod względem częstotliwości występowania w ofercie uczelni Mazowska były kierunki studiów z grupy nauki humanistyczne i sztuka (57), obejmującej w podgrupie humanistycznej m.in. kierunek teologia (9), oraz kierunki z grupy nauka (57), zawierającej m.in. podgrupę kierunków informatycznych (28).

Rysunek 1

Struktura kierunków studiów I stopnia w uczelniach Mazowsza według grup kierunków kształcenia w roku akademickim 2008/2009



Źródło: jak do tabeli 3.

Wśród pozostałych grup i podgrup kierunków kształcenia według klasyfikacji ISCED'97 warto wymienić relatywnie często prowadzone przez uczelnie stołeczne i mazowieckie studia pierwszego stopnia na kierunkach z podgrupy pedagogicznej (33) oraz z podgrupy inżyneryjno-technicznej (24), natomiast rzadko – na kierunkach rolniczych (6). Znamienny jest fakt, że żadna z niepublicznych szkół wyższych nie prowadziła studiów na kierunkach: leśnictwo, ogrodnictwo, rolnictwo czy zootechnika.

Na rysunku 1 przedstawiono strukturę kierunków studiów pierwszego stopnia według grup kierunków kształcenia ISCED'97 w podziale na uczelnie publiczne i niepubliczne. Jakkolwiek w obu rodzajach szkół wyższych największy udział w ofercie kształcenia mają kierunki studiów z grupy nauki społeczne, gospodarka i prawo, to w uczelniach niepublicznych udział ten jest wyraźnie większy. Z kolei w grupie kierunków studiów technika, przemysł, budownictwo, sytuacja jest odwrotna: uczelnie publiczne relatywnie znacznie częściej prowadzą kierunki studiów z tych dziedzin niż uczelnie niepubliczne.

Grupy kierunków kształcenia klasyfikacji ISCED'97 mają znaczenie przede wszystkim statystyczne i porównawcze, natomiast z punktu widzenia kandydatów na studia i ich rodziców, a także gospodarki i rynku pracy, ważniejsze są nazwy konkretnych kierunków studiów oraz ich programy kształcenia.

Uczelnie stołeczne i województwa mazowieckiego najczęściej na poziomie licencjackim oferują takie kierunki studiów jak: zarządzanie (27 uczelni; pod poprzednią nazwą: zarządzanie i marketing – 12 uczelni), administracja (25), pedagogika (22), informatyka (22), ekonomia (18), politologia (17), finanse i rachunkowość (16; pod poprzednią nazwą: finanse i bankowość – 7 uczelni), turystyka i rekreacja (15) oraz socjologia (14 uczelni – wszystkie dane z roku akademickiego 2008/2009).

Popularność wyżej wymienionych kierunków studiów wśród uczelni Mazowsza, podobnie jak i uczelni z innych regionów Polski, wydaje się uzasadniona dwoma czynnikami: (1) odpowiedzią na popyt zgłaszany ze strony kandydatów, (2) stosunkowo niskimi nakładami na uruchomienie kierunku studiów o profilu społecznym, ekonomicznym czy administracyjnym oraz relatywnie niskimi kosztami jego prowadzenia.

Warto też podkreślić, że główny profil kształcenia danej uczelni z reguły nie przeszkadza jej w prowadzeniu studiów na kierunku o innym charakterze. Jako szczególnie wyrazisty przykład uczelni przyjmującej taką strategię edukacyjną może posłużyć Politechnika Radomska im. Kazimierza Pułaskiego³, a jako przykład kierunku studiów najchętniej uruchamianego przez różne typy uczelni – zarządzanie.

Zwiększanie i dywersyfikacja oferty kierunkowej studiów znajduje się też w planach wielu innych uczelni. Z badań przeprowadzonych przez ASM Centrum Badań i Analiz Rynku z Kutna na rzecz niniejszego projektu wśród 53 uczelni Mazowsza wynika, że 72% tych uczelni (38) planuje do 2012 roku poszerzyć ofertę kierunkową studiów. Z tej grupy 13 uczelni deklaruje wprowadzenie kierunków inżynieryjno-technicznych (w tym: budownictwo, energetyka, mechatronika, inżynieria materiałowa), 8 uczelni – kierunki z zakresu nauk medycznych, a po 6 uczelni – kierunki z zakresu nauk prawno-administracyjnych, pedagogicznych, społecznych i psychologicznych (ASM 2010, s. 65).

Oferta kształcenia na poziomie magisterskim

Kształcenie na poziomie magisterskim obejmuje studia drugiego stopnia oraz jednolite studia magisterskie⁴. Studia te umożliwiają uzyskanie specjalistycznej wiedzy w określonym zakresie kształcenia, a także przygotowują do twórczej pracy w określonym zawodzie i kończą się uzyskaniem tytułu zawodowego magistra lub tytułu równorzędnego (*Ustawa...* 2005, art. 2, pkt 1.8 i 9).

Studia wyższe na poziomie magisterskim mogą być prowadzone na wszystkich kierunkach studiów wymienionych w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z wyjątkiem takich kierunków jak: kosmetologia, praca socjalna, ratownictwo medyczne oraz technika dentystyczna, które są przewidziane tylko na poziomie studiów pierwszego stopnia. Ponadto studia magisterskie mogą być prowadzone w ramach kierunków unikatowych, makrokierunków, studiów międzykierunkowych lub międzywydziałowych.

Studia wyższe na poziomie magisterskim, podobnie jak na poziomie licencjackim, zdecydowanie najczęściej oferowane są na kierunkach studiów z grupy nauki społeczne, gos-

³ Politechnika Radomska oferuje aż 27 kierunków studiów, w tym 8 kierunków na poziomie magisterskim. Na studiach w Radomiu lub w czterech ośrodkach zamiejscowych (Białej Podlaskiej, Grójcu, Nisku i Tomaszowie Mazowieckim) uczelnia ta prowadzi nie tylko kierunki inżynieryjno-techniczne oraz towaroznawstwo, ekonomię i administrację, ale także takie jak filologia (polska, angielska, germańska), pedagogika, kosmetologia, fizjoterapia, pielęgniarstwo i wychowanie fizyczne. Tak bardzo różnorodna oferta kierunków studiów może wskazywać na lokalny charakter działania Politechniki Radomskiej oraz być próbą odpowiedzi tej uczelni na zapotrzebowanie głównie miejscowego rynku (okręg Radomia oraz okolice miast, w których uczelnia prowadzi ośrodki zamiejscowe).

⁴ Kierunkami studiów prowadzonymi w Polsce tylko w formie jednolitych studiów magisterskich są: aktorstwo, analityka medyczna, farmacja, lekarski, lekarsko-dentystyczny, konserwacja i restauracja dzieł sztuki, prawo, prawo kanoniczne, psychologia, realizacja obrazu filmowego, telewizyjnego i fotografia, weterynaria.

podarka i prawo (116 ofert). W ramach tej grupy kierunków kształcenia dominują kierunki studiów z podgrupy ekonomicznej i administracyjnej (58) i podgrupy społecznej (48).

Uczelnie regionu Mazowsza mają też bogatą ofertę kształcenia w zakresie kierunków studiów zaliczanych do grupy nauki humanistyczne i sztuka (45, w tym 22 kierunki z podgrupy humanistycznej i 23 z podgrupy sztuka) oraz grupy nauka (33). Dużą popularnością wśród analizowanych uczelni cieszą się również kierunki studiów zaliczane do podgrupy pedagogicznej, jedynej w grupie: kształcenie (18) (tabela 4).

Tabela 4

Liczba kierunków studiów drugiego stopnia (w tym jednolitych studiów magisterskich) w uczelniach Mazowsza według grup i podgrup kierunków kształcenia w roku akademickim 2008/2009

Grupy i podgrupy kierunków kształcenia (według ISCED 1997)	Ogółem	Uczelnie	
		publiczne	niepubliczne
GRUPA – KSZTAŁCENIE	18	11	7
Podgrupa pedagogiczna	18	11	7
GRUPA – NAUKI HUMANISTYCZNE I SZTUKA	45	35	10
Podgrupy:			
Humanistyczna	22	15	7
Artystyczna	23	20	3
GRUPA – NAUKI SPOŁECZNE, GOSPODARKA I PRAWO	116	55	61
Podgrupy:			
Społeczna	48	24	24
Ekonomiczna i administracyjna	58	27	31
Prawna	8	2	6
Dziennikarstwa i informacji	2	2	–
GRUPA – NAUKA	33	29	4
Podgrupy:			
Biologiczna	9	7	2
Fizyczna	9	9	–
Matematyczna i statystyczna	7	7	–
Informatyczna	8	6	2
GRUPA – ZDROWIE I OPIEKA SPOŁECZNA	8	8	–
Podgrupy:			
Medyczna	8	8	–
Opieki społecznej	–	–	–
GRUPA – TECHNIKA, PRZEMYSŁ, BUDOWNICTWO	28	27	1
Podgrupy:			
Inżynierjno-techniczna	17	17	1
Produkcji i przetwórstwa	6	5	–
Architektury i budownictwa	5	5	–

cd. tabeli 4

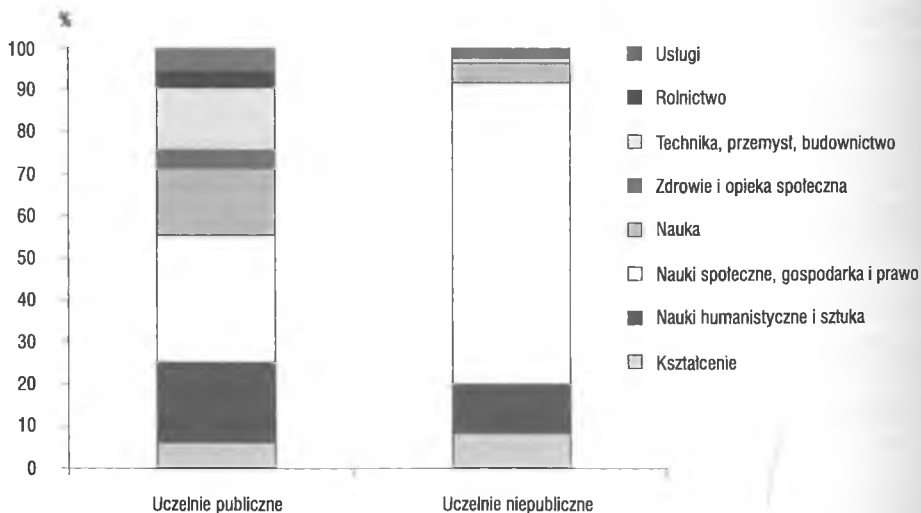
Grupy i podgrupy kierunków kształcenia (według ISCED 1997)	Ogółem	Uczelnie	
		publiczne	niepubliczne
GRUPA – ROLNICTWO	7	7	-
Podgrupy:			
Rolnicza, leśna i rybactwa	6	6	-
Weterynaryjna	1	1	-
GRUPA – USŁUGI	12	10	2
Podgrupy:			
Usługi dla ludności	4	2	2
Ochrony środowiska	2	2	-
Usług transportowych	2	2	-
Ochrony i bezpieczeństwa	4	4	-
Ogółem ^a	267 ^a	182 ^a	85 ^a

^a Liczba kierunków studiów jest większa od liczby uczelni, gdyż uczelnie z reguły prowadzą więcej niż jeden kierunek studiów. Ponadto uczelnie mogą prowadzić kierunki studiów należące do tej samej podgrupy kierunków kształcenia (np.: ekonomia, politologia, socjologia i europeistyka należą do podgrupy społecznej).

Źródło: jak do tabeli 3.

Rysunek 2

Struktura kierunków studiów II stopnia w uczelniach Mazowsza według grup kierunków kształcenia w roku akademickim 2008/2009



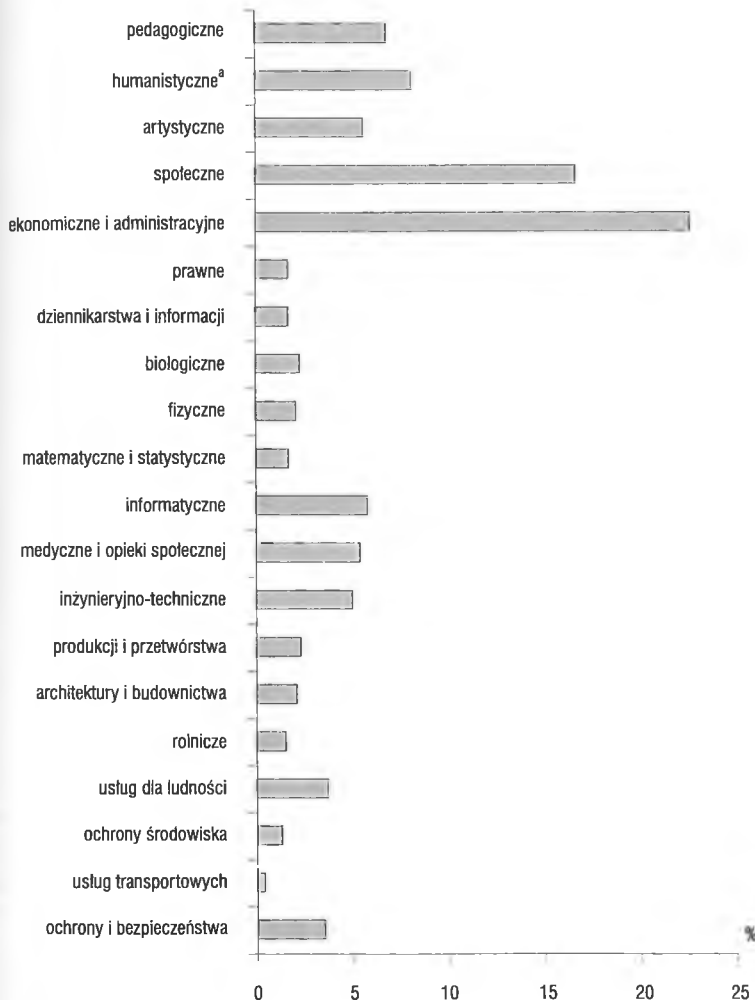
Źródło: jak do tabeli 3.

Analiza struktury kierunkowej kształcenia na studiach magisterskich w niepublicznych szkołach wyższych Mazowsza jednoznacznie wskazuje, że uczelnie te koncentrują się głównie na prowadzeniu kierunków studiów z grupy nauki społeczne, gospodarka i prawo. Kierunki te stanowią prawie 70% całej oferty kształcenia w uczelniach niepublicznych (rysunek 2).

Z kolei uczelnie publiczne mają zdecydowanie bardziej urozmaiconą ofertę kierunków studiów, obejmującą wszystkie grupy kierunków kształcenia według ISCED'97, w tym kie-

Rysunek 3

Struktura podgrup kierunków studiów w uczelniach Mazowsza według grup kierunków kształcenia w roku akademickim 2008/2009



^a W tym teologia.

runki z grupy rolnictwo, oraz z grupy zdrowie i opieka społeczna, których na poziomie magisterskim nie prowadzi żadna uczelnia niepubliczna.

W Warszawie i województwie mazowieckim ukończenie studiów z dyplomem magistra najczęściej oferują uczelnie na następujących kierunkach: zarządzanie (17 uczelni; pod poprzednią nazwą: zarządzanie i marketing – 8 uczelni), ekonomia (11), politologia (10), pedagogika (9), administracja, prawo, socjologia (po 8), stosunki międzynarodowe (7), finanse i rachunkowość (6; pod poprzednią nazwą finanse i bankowość: – 7) oraz gospodarka przestrzenna, ochrona środowiska, teologia (po 6 uczelni).

W uczelniach niepublicznych zdecydowanie najpopularniejszym kierunkiem studiów jest zarządzanie. Pod tą nazwą prowadzi go 12 uczelni, a pod nazwą „zarządzanie i marketing” – 4 uczelnie. Stołeczne i mazowieckie niepubliczne szkoły wyższe relatywnie często prowadzą też politologię (7), ekonomię (6), pedagogikę (6) i prawo (6), natomiast żadna z nich nie prowadzi kierunku o charakterze inżyniersko-technicznym.

Jedną z przyczyn tego stanu, poza wyższymi kosztami kształcenia na kierunkach technicznych, może być niedostateczny poziom przygotowania maturzystów z matematyki oraz innych przedmiotów ścisłych i w konsekwencji unikanie przez nich wyboru studiów inżyniersko-technicznych już na pierwszym stopniu kształcenia. Ponadto istniejący niewielki popyt na ten rodzaj studiów jest zaspokajany przez uczelnie publiczne.

Warto zwrócić uwagę, że po uwzględnieniu w analizie oferty kształcenia tylko raz danego kierunku studiów (bez względu na to, czy jest on prowadzony przez uczelnie w formie studiów pierwszego i/lub drugiego stopnia czy jednolitych studiów magisterskich) struktura kierunków studiów w uczelniach Mazowska nie ulega istotniejszej zmianie (rysunek 3). Rzeczywista (po „oczyszczeniu”) oferta kierunkowa studiów wyższych w tych uczelniach według międzynarodowej klasyfikacji ISCED'97 zdecydowanie najczęściej dotyczy grupy kierunków ekonomicznych i administracyjnych (22,6%; w tym tak popularnych kierunków, jak administracja, zarządzanie, finanse i rachunkowość oraz stosunki międzynarodowe) oraz grupy kierunków społecznych (16,6%; w tym głównie ekonomii, politologii oraz socjologii).

Dla porównania warto dodać, że te dwie grupy kierunków studiów podobnie często prowadzą uczelnie z całego kraju. Według danych GUS w roku akademickim 2008/2009 odsetek ogółu polskich studentów na kierunkach ekonomicznych i administracyjnych wynosił 23,5, a kierunkach społecznych – 13,5 (*Szkoły wyższe 2008...*, s. 30).

Kierunki unikatowe

Zgodnie z dotychczasowymi przepisami uczelnie mogą prowadzić studia na kierunku unikatowym, tj. niebędącym na ogólnopolskiej liście kierunków studiów, o ile ich jednostki organizacyjne zamierzające prowadzić taki kierunek posiadają co najmniej cztery uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora (lub dwa uprawnienia w przypadku uczelni artystycznej) i uzyskają – na wniosek senatu uczelni – zgodę ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego wydaną po zasięgnięciu opinii Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego (*Ustawa...* 2005, art. 11, pkt 3). To rozwiązanie umożliwi uczelniom akademickim zarówno szybsze dostosowywanie oferty kształcenia do nowych oczekiwań rynku, jak i lepsze wykorzystanie posiadanego potencjału naukowego.

Spośród 43 unikatowych kierunków studiów przyznanych określonym polskim uczelniom do końca 2009 roku, 10 kierunków prowadzą uczelnie stołeczne. Są to⁵:

- Uniwersytet Warszawski – kierunki unikatowe: *artes liberales*, orientalistyka, profilaktyka społeczna i resocjalizacja, zastosowania fizyki w biologii i medycynie;
- Szkoła Główna Handlowa – ekonomiczna analiza prawa, metody ilościowe w ekonomii i systemy informacyjne, międzynarodowe stosunki gospodarcze⁶;
- Akademia Sztuk Pięknych – sztuka mediów⁷;
- Uniwersytet Muzyczny im. Fryderyka Chopina – muzyka kościelna⁸;
- Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego – nauki ścisłe.

Pojawianie się w ofercie polskich uczelni coraz większej liczby kierunków unikatowych można uznać za wyraz złagodzenia polityki resortu i Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego w zakresie kształtowania nowych kierunków studiów. Takie podejście jest zgodne z tendencjami europejskimi, w tym autonomią uczelni oraz oparciem budowy programów studiów na efektach kształcenia, zgodnie z europejskimi i krajowymi ramami kwalifikacji.

Makrokierunki i studia międzykierunkowe (międzywydziałowe)

Ustawa *Prawo o szkolnictwie wyższym* z 2005 roku stworzyła możliwość prowadzenia studiów wyższych także w ramach makrokierunków (stanowiących połączenie kierunków studiów mających podobne standardy kształcenia) oraz studiów międzywydziałowych lub międzykierunkowych. Z tej możliwości skorzystało dotąd tylko kilka największych polskich uczelni, wprowadzając te interdyscyplinarne formy studiów do swej oferty.

Spośród szkół wyższych regionu Mazowsza najliczniejszą ofertę makrokierunków i studiów międzykierunkowych lub międzywydziałowych ma Uniwersytet Warszawski. Są to: makrokierunek bioinformatyka i biologia systemów, makrokierunek studia filologiczno-kulturoznawcze, międzykierunkowe studia ekonomiczno-menedżerskie, międzywydziałowe studia ochrony środowiska, międzywydziałowe indywidualne studia humanistyczne (studia międzykierunkowe) – Międzywydziałowe Indywidualne Studia Humanistyczne, międzywydziałowe indywidualne studia matematyczno-przyrodnicze – Międzywydziałowe Indywidualne Studia Matematyczno-Przyrodnicze (studia międzykierunkowe).

Generalnie studia na makrokierunkach, a zwłaszcza studia międzykierunkowe lub międzywydziałowe, nie są i raczej nie będą częstym zjawiskiem w polskim szkolnictwie wyższym, zarówno ze względu na dużą liczbę uczelni jednowydziałowych i uczelni z jednym lub dwoma kierunkami studiów, jak i oczekiwane zwiększenie autonomii uczelni w tworzeniu programów kształcenia na stopień licencjata lub magistra. Część z tych programów będzie miała z pewnością charakter studiów interdyscyplinarnych, powstałych na podsta-

⁵ Opracowanie własne na podstawie *Rozporządzenie...* 2010.

⁶ Zgodę na prowadzenie kierunku międzynarodowe stosunki gospodarcze mają też Akademia Ekonomiczna im. Karola Adameckiego w Katowicach, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Gdański i Uniwersytet Łódzki.

⁷ Zgodę na prowadzenie tego kierunku ma też Akademia Sztuk Pięknych we Wrocławiu.

⁸ Zgodę na prowadzenie tego kierunku mają też Akademia Muzyczna w Krakowie i Papieška Akademia Teologiczna w Krakowie.

wie dwóch lub więcej dyscyplin bądź też jednej głównej dyscypliny uzupełnionej o inną, także w samej już nazwie nowego programu kształcenia.

Oferta studiów w języku obcym

Dzięki udziałowi w Procesie Bolońskim i budowie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego oraz członkostwu w Unii Europejskiej wzrosły możliwości umiędzynarodowienia polskich uczelni. Wyraźnie zwiększa się udział studentów w wymianie międzynarodowej i coraz więcej obcokrajowców przyjeżdża na studia do naszego kraju, w tym zwłaszcza do uczelni stołecznych. Część tych uczelni stopniowo rozbudowuje ofertę studiów w języku obcym (głównie angielskim), przechodząc od oferty pojedynczych wykładów do pełnych programów kształcenia zakończonych dyplomem licencjata lub magistra⁹. Niektóre uczelnie we współpracy z uczelniami zagranicznymi oferują też programy studiów zakończone podwójnymi dyplomami. Lista tych programów stopniowo się zwiększa.

W ofercie kilku uczelni Mazowska znajdują się też m.in. programy studiów w języku niemieckim w ramach Polsko-Niemieckiego Forum Akademickiego. Celem programu dofinansowanego przez Niemiecką Centralę Wymiany Akademickiej (Deutscher Akademischer Austauschdienst – DAAD) jest dostarczenie studentom wiedzy oraz wzbogacenie

⁹ Spośród uczelni Mazowska najbogatszą ofertę studiów w języku angielskim posiada Uniwersytet Warszawski – na pierwszym stopniu studiów na kierunku filozofia, a na drugim stopniu studiów na kierunkach: ekonomia (specjalności: *Development Economics, International Economics*), finanse i rachunkowość, kulturoznawstwo, politologia, psychologia, stosunki międzynarodowe (*Graduale MA Program in International Relations*), studia amerykańskie i zarządzanie (*International Business Program*). Niektóre z nich prowadzone są także w trybie studiów niestacjonarnych.

Na Politechnice Warszawskiej można m.in. ukończyć studia licencjackie i magisterskie w języku angielskim na kierunku *Electrical & Computer Engineering*, jak i uzyskać dyplom *Master* na kierunku *Computer Science*. Uczelnia prowadzi też wspólnie z *Ecole Centrale de Nantes* (Francja) i *Universita di Genova* (Włochy) studia magisterskie *Erasmus Mundus EMARO – European Master in Advanced Robotics*. W ramach tego programu student realizuje pierwszy rok studiów w jednej z trzech uczelni, a kolejny rok w innej – uzyskując dyplomy szkół wyższych, w których studiował.

W podobnym programie, realizowanym przez konsorcjum kilku uczelni zachodnich, uczestniczy Szkoła Główna Handlowa w Warszawie. Wspólne przedsięwzięcie dotyczy prowadzenia studiów magisterskich na kierunku ekonomiczna analiza prawa – *European Master in Law and Economics (EMLE)*. Uczestniczący w tym programie student zobowiązany jest do studiów w trzech uczelniach konsorcjum (po jednym trymestrze). Szkoła Główna Handlowa, będąc członkiem *CEMS (Community of European Management Schools and International Companies)*, uczestniczy wraz z innymi 24 wiodącymi uczelniami w dziedzinie zarządzania w realizacji jednego z najwyższej ocenianych w Europie programów studiów magisterskich *CEMS MIM*. Ponadto SGH prowadzi w języku angielskim stacjonarne studia magisterskie na makrokierunku *International Business*, a od roku akademickiego 2010/2011 uruchomiła pełne studia licencjackie w języku angielskim na dwóch kierunkach: międzynarodowe stosunki gospodarcze oraz metody ilościowe w ekonomii i systemy informacyjne. Pierwsza edycja tych studiów jest bezpłatna dzięki pozyskanym środkom finansowym z Unii Europejskiej.

Studia w języku obcym, głównie angielskim, oferują także inne uczelnie publiczne oraz niepubliczne. Interesującą ofertę posiada Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie. Uczelnia ta prowadzi studia licencjackie w języku angielskim na kierunku zarządzanie (*BBA Program in Management*) oraz na kierunku finanse i rachunkowość (*BBA Program in Finance and Accounting*), a także studia magisterskie (*Master in International Business and Management, Alliance for Business Education International Master in Management*).

Z innych uczelni należy wymienić Polsko-Japońską Wyższą Szkołę Technik Komputerowych, która od już dziesięciu lat prowadzi studia na kierunku informatyka dla grup anglojęzycznych, oraz Uczelnię Łazarskiego. Uczelnia ta, we współpracy z *University of Wales* i *University of Wisconsin La Crosse*, prowadzi, akredytowane przez *Delaware Department of Education*, studia licencjackie: *BA in Business Economics, BA in International Relations and European Studies* oraz z dyplomami Łazarskiego *International in Business Economics, International Relations*, jak i studia magisterskie: *Master of Science in International Business Economics* oraz *Master of Arts in International Relations*. Przytoczone powyżej dane pochodzą ze stron internetowych wymienionych uczelni.

ich słownictwa w języku niemieckim, w zakresie różnych dyscyplin (np. teorii ekonomii, zarządzania, nauk o przedsiębiorstwie, polityki społecznej i socjologii).

Godny odnotowania jest fakt, że polskie uczelnie starają się też oferować studia poza granicami kraju. Uprawnienia do takiego kształcenia ma już 8 szkół wyższych, w tym jedna z terenu Mazowsza – Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztorza w Pułtusku, mająca Zamiejskowy Ośrodek Dydaktyczny w Londynie z kierunkiem politologia (studia licencjackie).

Przedstawione w przypisie 9 przykłady prowadzenia przez uczelnie stołeczne kierunków i specjalności studiów w języku obcym nie powinny jednak przesłonić ogólnie mało pozytywnej oceny stopnia nasycenia programów kształcenia zajęciami w językach obcych w większości uczelni Mazowsza. Jak wynika z raportu firmy ASM, aż 82% uczelni spośród 53 badanych nie posiada w swojej ofercie zajęć prowadzonych w językach obcych (poza lektoratami i kierunkami filologii obcej). Głównymi tego przyczynami, oprócz deklarowanego braku takiej potrzeby, są: brak zainteresowania ze strony studentów, brak kompetencji językowych ze strony studentów oraz brak dostępu do wykwalifikowanej kadry dydaktycznej (ASM 2010, s. 82–93).

Kierunki zamawiane

Od dwóch lat Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego realizuje i finansuje program o nazwie „Kierunki zamawiane”. Celem tego programu jest wykształcenie kilkudziesięciu tysięcy absolwentów kierunków strategicznych dla gospodarczego rozwoju Polski, tj. kierunków technicznych, informatycznych i matematycznych. W programie za strategiczne uznane zostały następujące kierunki studiów: (1) automatyka i robotyka, (2) biotechnologia, (3) budownictwo, (4) chemia, (5) energetyka, (6) fizyka / fizyka techniczna, (7) informatyka, (8) inżynieria materiałowa, (9) inżynieria środowiska, (10) matematyka, (11) mechanika i budowa maszyn, (12) mechatronika, (13) ochrona środowiska, (14) wzornictwo. W drugiej edycji konkursu na kierunki zamawiane dołączono kierunki unikatowe, makrokierunki oraz studia międzykierunkowe oparte na kierunkach z listy podstawowej¹⁰.

Na program „kierunki zamawiane” do 2013 roku Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego zamierza przeznaczyć miliard złotych. Pieniądze te mają umożliwić wybranym w konkursie uczelniom zwiększenie naboru na kierunkach zamawianych, zorganizowanie kursów wyrównawczych dla studentów pierwszych lat z matematyki, fizyki, chemii i języka angielskiego, unowocześnienie programów studiów, przyznanie stypendiów motywacyjnych dla najlepszych studentów (do 1 tys. zł), zorganizowanie kursów i staży dających dodatkowe kwalifikacje i uprawnienia zawodowe, a także sfinansowanie zajęć dydaktycznych prowadzonych przez wybitnych specjalistów, wyjazdów studyjnych do przedsiębiorstw oraz udziału studentów w konferencjach naukowo-technicznych.

W 2010 roku wśród 80 pozytywnie ocenionych wniosków o dofinansowanie projektów w ramach konkursu „Kierunki zamawiane” 1/POKL/4.1.2/2010 znalazło się 11 wniosków pochodzących z sześciu uczelni warszawskich, trzech z Radomia i jednej z Siedlec¹¹.

¹⁰ Por. szerzej: <http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/kierunki-zamawiane/>

¹¹ Są to: Wyższa Inżynierska Szkoła Bezpieczeństwa i Organizacji Pracy w Radomiu (15. miejsce w rankingu), Polsko-Japońska Wyższa Szkoła Technik Komputerowych w Warszawie (16), Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu (26), Uniwer-

Warto zauważyć, że program „kierunki zamawiane” jest zbieżny z jednym z celów *strategii lizbońskiej* w dziedzinie edukacji i szkoleń, czyli doprowadzenia do 2010 do znacznego „zwiększenia rekrutacji w dziedzinach nauk ścisłych i technicznych”¹². Innym ważnym celem *strategii lizbońskiej* z obszaru szkolnictwa wyższego jest kształcenie ustawiczne, a konkretnie zwiększenie do 12,5% osób dorosłych (w wieku 25–64 lata) w kształceniu lub szkoleniu.

Kształcenie na odległość

W ofercie edukacyjnej kilku uczelni Mazowska znajdują się też studia na odległość, przez Internet, których prowadzenie obecnie reguluje *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 maja 2008 roku w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość* (*Rozporządzenie...* 2008). Zgodnie z nim liczba godzin zajęć dydaktycznych na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych prowadzonych metodami i technikami kształcenia na odległość nie może przekraczać 60% ogólnej liczby godzin dydaktycznych przewidzianych w standardach kształcenia dla określonego kierunku i poziomu studiów.

Wśród uczelni regionu Mazowska interesujące oferty studiów na odległość m.in. posiadają¹³:

- Politechnika Warszawska: kierunek informatyka – specjalność informatyka stosowana; kierunek elektronika i telekomunikacja – specjalności: inżynieria komputerowa, techniki multimedialne; kierunek automatyka i robotyka – specjalność informatyka przemysłowa;
- Polish Open University / Wyższa Szkoła Zarządzania – absolwenci studiów licencjackich studiujący w systemie e-learning otrzymują dwa dyplomy: polski oraz brytyjski, nadawany przez Oxford Brookes University;
- Polsko-Japońska Wyższa Szkoła Technik Komputerowych – studia inżynierskie i magisterskie na kierunku informatyka;
- Uczelnia Łazarskiego: studia niestacjonarne pierwszego stopnia na kierunku zarządzanie oraz studia drugiego stopnia na kierunku ekonomia;

sytyet Warszawski (33 i 78; 2 projekty), Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania w Warszawie pod auspicjami PAN (43), Collegium Varsoviense (55 i 68; 2 projekty), Politechnika Radomska im. Kazimierza Pułaskiego (72), Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego w Warszawie (74), Akademia Podlaska w Siedlcach (79). *Wykaz uczelni...* b.r.w.

¹² Chodzi tu o zwiększenie o 15% (do 789 tys.) liczby absolwentów kierunków matematycznych, innych nauk ścisłych i technicznych. Najważniejsze zagadnienia to: rozbudzanie od najmłodszych lat zainteresowania matematyką, naukami ścisłymi i techniką; zachęcanie młodych ludzi do kształcenia się, a następnie podejmowania pracy zawodowej (zwłaszcza naukowej i badawczej) w dziedzinach związanych z matematyką, naukami ścisłymi i techniką, albowiem przewiduje się, iż w perspektywie krótko- i długoterminowej nastąpi tu niedobór wykwalifikowanej kadry; opracowanie właściwych strategii kształcenia oraz orientacji zawodowej; zrównoważenie proporcji płci wśród osób studiujących matematykę, nauki ścisłe i techniczne; zapewnienie odpowiedniej liczby wykwalifikowanych nauczycieli matematyki, przedmiotów ścisłych i technicznych. Por. *Edukacja...* 2003.

¹³ Dane pochodzą ze stron internetowych wymienionych uczelni.

- Collegium Varsoviense i Warszawska Wyższa Szkoła Ekonomiczna – studia inżynierskie na 4 kierunkach i licencjackie na 6 kierunkach, a także studia drugiego stopnia na kierunku zarządzanie.

Kilkanaście innych uczelni publicznych i niepublicznych Mazowsza posiada także nowoczesne platformy e-learningowe, na których prowadzi zajęcia wykładowe i ćwiczeniowe uzupełniające tradycyjny tok studiów oraz inne liczne kursy i szkolenia. Wśród tych uczelni warto wymienić m.in. Uniwersytet Warszawski, Szkołę Główną Handlową w Warszawie, Szkołę Wyższą Psychologii Społecznej w Warszawie oraz Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

Wydaje się, że przez najbliższe lata głównym trendem w polskich uczelniach, w tym z regionu Mazowsza będzie rozwój e-learningu poprzez jego szersze włączanie w tradycyjny tok studiów oraz w edukację otwartą społeczeństwa, a nie rozbudowa oferty kierunków studiów w formie kształcenia na odległość.

Programy nauczania i jakość kształcenia

Programy nauczania na studiach wyższych w polskich uczelniach tworzone są na podstawie ministerialnych standardów kształcenia dla danego kierunku i poziomu studiów. Standardy te z jednej strony zobowiązują uczelnie do realizacji określonych treści kształcenia podstawowego i kierunkowego w wymiarze około 40% ogólnego wymiaru studiów, a z drugiej strony obligują uczelnie do zapewnienia studentom możliwości wyboru przedmiotów w wymiarze nie mniejszym niż 30% pozostałej do ich dyspozycji części ogólnego wymiaru studiów. To ma zapewnić elastyczność studiów i umożliwić studentom kształtowanie ścieżki studiów zgodnej z ich zainteresowaniami oraz planami zawodowymi.

Analiza planów i programów nauczania wskazuje, że w wielu uczelniach Mazowsza studenci mają ograniczone możliwości wyboru przedmiotów spoza studiowanego kierunku, a zwłaszcza spoza wydziału. W przypadku uczelni wielowydziałowych to swoiste „zawłaszczanie” kierunków studiów w dużym stopniu powodowane jest obawą władz i rad naukowych wydziałów przed niezrealizowaniem pensum dydaktycznego przez własnych nauczycieli akademickich.

Jako przykłady najlepszej praktyki w dziedzinie budowy elastycznych programów studiów mogą posłużyć Politechnika Warszawska, a zwłaszcza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie¹⁴.

Warto podkreślić, że programy studiów w polskich uczelniach w porównaniu z programami kształcenia w najlepszych uczelniach europejskich mają nadmierną liczbę godzin

¹⁴ Studenci SGH mogą wybierać przedmioty z oferty całej uczelni w ramach posiadanej liczby punktów ECTS na przedmioty do wyboru, mogą wybierać specjalności w ramach danego kierunku studiów oraz specjalności międzykierunkowe (poprzednia nazwa: ścieżka studiów) zakończone dodatkowym certyfikatem, a także wybierać wykładowcę w ramach danego przedmiotu. Ponadto na studiach licencjackich studenci wybierają kierunek studiów dopiero pod koniec pierwszego roku nauki. Ten system studiów zapewnia studentom pełną indywidualizację kształcenia, a uczelnie umożliwiają w miarę szybkie reagowanie na potrzeby rynku i środowiska akademickiego przez wprowadzanie nowych przedmiotów (tzw. autorskich, często opartych na wynikach badań) i programów w formie specjalności międzykierunkowych bez konieczności corocznego modyfikowania obowiązkowej części programu kształcenia (przedmiotów stanowiących kanon wiedzy na danym kierunku studiów). Dla uczelni system jest jednak dość kosztowny, ale od strony jakości kształcenia efekty są widoczne.

zajęć dydaktycznych i zbyt dużą liczbę przedmiotów do zaliczenia w trakcie studiów¹⁵, a także zawierają stosunkowo niskie wymagania wobec studentów w trakcie zajęć i egzaminów. W uczelniach zachodnich system kształcenia opiera się na samodzielnym studiowaniu – uczeniu się (pracy własnej studenta), z małą liczbą godzin zajęć dydaktycznych („kontaktowych”) na uczelni; przedmioty obligatoryjne dla studenta danego programu kształcenia bezpośrednio wiążą się z nazwą/profitem tego programu (kierunku studiów); studenci mają dużą swobodę w kształtowaniu programu studiów (mogą wybrać około jednej trzeciej przedmiotów, także z innych wydziałów); od studentów wymagane jest przygotowywanie się do poszczególnych zajęć, a zwłaszcza wykonywanie okresowych prac pisemnych (esejów, projektów), z których oceny wliczane są do oceny końcowej z danego przedmiotu; ponadto przedmioty z reguły kończą się parogodzinnym egzaminem pisemnym.

Na studiach drugiego stopnia (*graduate*) najlepsze uczelnie prowadzą z reguły więcej programów/kierunków studiów niż na studiach pierwszego stopnia (*undergraduate*), przy czym są to programy bardziej wyspecjalizowane i wymagające intensywnej pracy własnej (m.in. ze względu na niewielką liczbę godzin zajęć dydaktycznych oraz często tylko roczny wymiar studiów stacjonarnych). W tych uczelniach studia niestacjonarne (*part-time*) mają ten sam program co studia stacjonarne (*full-time*), lecz trwają od nich na ogół dwukrotnie dłużej; ponadto studia *part-time* prowadzone są w niewielkim zakresie – głównie na studiach drugiego stopnia i nie na wszystkich kierunkach (por. szerzej: Macioł 2009; Thieme 2009). To rozwiązanie zapewnia utrzymanie porównywalnej jakości kształcenia na studiach stacjonarnych i niestacjonarnych.

Cechą charakterystyczną uczelni zachodnich jest też dobrze rozwinięty system doradztwa i opieki naukowej nad studentami (tzw. system tutorski) oraz system współpracy z absolwentami.

Istotnym walorem kształcenia w krajach zachodnich jest łączenie teorii z praktyką. Pomocny jest w tym szeroko rozpowszechniony wśród pracodawców i wspierany przez uczelnie program studenckich praktyk zawodowych, tzw. *internship*. W trakcie kilkutygodniowej praktyki, z reguły w miesiącach letnich, studenci zdobywają doświadczenie praktyczne związane z kierunkiem studiów i przyszłym zawodem. Na ogół praktyki nie są obowiązkowym elementem programu kształcenia, ale są bardzo popularne wśród studentów, gdyż pozwalają im na lepsze przygotowanie do podjęcia pracy zawodowej, a także na zarobienie pieniędzy w czasie wolnym od zajęć.

W polskich szkołach wyższych praktyki są obowiązkowe na pierwszym stopniu studiów, co wynika z ministerialnych standardów kształcenia. W zależności od kierunku studiów powinny one trwać co najmniej 3 lub 4 tygodnie. Uczelnie z reguły nie biorą na siebie obowiązku organizowania praktyk zawodowych ze względu na trudności z pozyskaniem wystarczającej liczby miejsc i odpowiednich pracodawców. Nie oznacza to jednak, że nie starają się pomóc studentom w kontaktach z pracodawcami. Szczególnie pomocne są w tym funkcjonujące w większości uczelni tzw. biura karier. Ponadto wiele uczelni – poprzez kluby partnerów, stowarzyszenia absolwentów, osobiste kontakty wykla-

¹⁵ Wynika to bezpośrednio z ministerialnych standardów kształcenia, które wymagają prowadzenia kierunków studiów pierwszego stopnia w wymiarze nie mniejszym niż 1800 godzin, a drugiego stopnia – w wymiarze nie mniejszym niż 800 godzin.

dowców oraz organizowane targi pracy – pomagają studentom w zdobyciu oferty praktyki. Należy jednak podkreślić, że jak dotąd firmy – nie tylko z regionu Mazowsza – są stosunkowo mało zainteresowane przyjmowaniem studentów na praktyki, a także wynagradzaniem finansowym studentów-praktykantów.

Jakkolwiek organizacja i programy studiów w Polsce nie są jeszcze na poziomie europejskim, to niektóre kierunki studiów, prowadzone m.in. przez najlepsze uczelnie stołeczne, osiągnęły ten poziom lub zbliżają się do niego. Potwierdzają to wyniki studentów w turniejach międzynarodowych, stanowiska zajmowane przez absolwentów tych kierunków w dużych przedsiębiorstwach, korporacjach i instytucjach międzynarodowych, lokaty uczelni w branżowych rankingach międzynarodowych, a także oceny jakości kształcenia dokonane przez Państwową Komisję Akredytacyjną.

Spośród 38 kierunków studiów prowadzonych w Polsce przez 58 jednostek organizacyjnych uczelni, które do połowy 2010 roku uzyskały od Państwowej Komisji Akredytacyjnej ocenę wyróżniającą¹⁶, aż 18 kierunków prowadzi uczelnie z Warszawy. Wyróżnione kierunki studiów prowadzą: Uniwersytet Warszawski (biologia, ekonomia, informatyka i matematyka); Politechnika Warszawska (budownictwo, elektrotechnika, inżynieria chemiczna i procesowa, inżynieria materiałowa, mechanika i budowa maszyn oraz technologia chemiczna); Szkoła Główna Handlowa (metody ilościowe w ekonomii i systemy informacyjne, finanse i rachunkowość); Warszawski Uniwersytet Medyczny (kierunek lekarsko-medyczny); Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie (konserwacja i restauracja dzieł sztuki); Uniwersytet Muzyczny im. Fryderyka Chopina w Warszawie (wokalistyka, dyrygentura); Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie (psychologia); Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie (zarządzanie i marketing)¹⁷.

Posiadanie przez jednostki organizacyjne uczelni publicznych i niepublicznych wyróżniającej oceny PKA jest szczególnie istotne ze względu na projektowane utworzenie Krajowych Naukowych Ośrodków Wiodących. Spośród jednostek prowadzących kierunki studiów, które uzyskały ocenę wyróżniającą, w 2011 roku wyłonione zostaną w drodze konkursu cztery KNOW i uzyskają one z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego znaczne dofinansowanie na swoją działalność.

Jakkolwiek wśród ocen jakości kształcenia wystawionych dotychczas przez Państwową Komisję Akredytacyjną dominują oceny pozytywne, to jednak dość liczne są przypadki ocen warunkowych¹⁸ oraz ocen negatywnych¹⁹. Jednostki organizacyjne uczelni z nega-

¹⁶ Ocenę wyróżniającą może otrzymać jednostka na kierunku studiów wyróżniającym się koncepcją kształcenia, wysokim poziomem oraz wzorową organizacją prowadzonej działalności dydaktycznej i naukowej, wdrożonym kompleksowym wewnętrznym systemem zapewnienia jakości kształcenia, orientacją na efekty kształcenia, dobrą bazą materialną, zakresem i charakterem współpracy międzynarodowej, wybitną kadrą o uznaniu krajowym i międzynarodowym oraz oferująca studentom udział w studiach i programach międzynarodowych, a także stwarzająca warunki do rozwoju ich zainteresowań naukowych i zawodowych oraz aktywności naukowej i samorządowej.

¹⁷ Informacje o ocenach wyróżniających pochodzą ze strony internetowej Państwowej Komisji Akredytacyjnej z dnia 8 września 2010 roku (<http://www.pka.edu.pl/index.php?page=wyznien>). Wśród podanych tam kierunków z oceną wyróżniającą nie było jeszcze kierunku finanse i rachunkowość prowadzonego przez Szkołę Główną Handlową w Warszawie, który uzyskał ocenę wyróżniającą uchwałą Prezydium PKA z dnia 24 czerwca 2010 roku.

¹⁸ Spośród uczelni Mazowsza tylko w 2009 roku i do września 2010 roku oceny warunkowe od Państwowej Komisji Akredytacyjnej otrzymały: Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania w Warszawie – zarządzanie, jednolite studia magisterskie (2009); Szkoła Wyższa Przymierza Rodzin w Warszawie – turystyka i rekreacja, I stopień (2009); Prywatna Wyższa Szkoła Businessu, Administracji i Technik Komputerowych w Warszawie – informatyka, I stopień (2009); Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Rozwoju Regionalnego w Falentach – ochrona środowiska, I stopień (2010); Wyższa Szkoła Stosun-

tywną oceną jakości kształcenia na danym kierunku i stopniu studiów, decyzją Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego tracą uprawnienia do prowadzenia tego kierunku.

Warto odnotować, że w ocenie jakości kształcenia dokonywanej przez Państwową Komisję Akredytacyjną uwzględnia się też m.in. kwestie dostosowania programu kształcenia do potrzeb rynku pracy i gospodarki opartej na wiedzy (por. *Uchwała...* 2010)²⁰. Chodzi głównie o stwierdzenie, czy uczelnia: prowadzi współpracę z jednostkami otoczenia społeczno-gospodarczego przy tworzeniu programów kształcenia, ma właściwie zorganizowany system praktyk zawodowych, stosuje metody kształcenia umożliwiające zdobywanie umiejętności praktycznych i rozwijających samodzielne studiowanie, monitoruje losy zawodowe absolwentów, posiada wewnętrzny system zapewniania jakości obejmujący również wykorzystywanie informacji płynących z otoczenia społeczno-gospodarczego.

Dostosowanie programów kształcenia do potrzeb gospodarki było również przedmiotem badań przeprowadzonych przez firmę ASM wśród 53 uczelni Mazowsza. W tych badaniach poziom dostosowania do potrzeb gospodarki (ddpg) był liczony na podstawie odpowiedzi respondentów na pytanie o czynniki mające największy wpływ na oferowane kierunki kształcenia, złożone z trzech elementów: (1) informacji na temat zatrudnialności absolwentów danych kierunków; (2) zapotrzebowania rynku pracy zgłaszanego przez pracodawców; (3) krajowych i regionalnych diagnoz i strategii gospodarczych dotyczących popytu na specjalistów danych profesji. Odpowiedzi zostały przez autorów badania przełożone na skalę wartości od 1 (zdecydowanie nie) do 5 (zdecydowanie tak), a indeks ddpG uzyskał wartości z przedziału od 3 do 15 punktów (ASM 2010, s. 18–19, 73–79).

Z przedstawionych wyżej badań wynika, że w szkołach wyższych Mazowsza poziom dostosowania kształcenia do potrzeb gospodarki – mierzony indeksem pdpG – jest przeciętny (40% uczelni) lub średnio wysoki (34%). Osiem uczelni wskazało na wysoki poziom dostosowania kształcenia do wymagań gospodarki. Przy kształtowaniu oferty dydaktycznej prawie połowa badanych uczelni pozyskiwała (16) lub raczej pozyskiwała (8) informacje na temat zapotrzebowania rynku pracy bezpośrednio od pracodawców (ASM 2010, s. 74, 76).

ków Międzynarodowych i Amerykanistyki w Warszawie – politologia, I stopień (2009); Państwowa Wyższa szkoła Zawodowa w Ciechanowie – ekonomia, I stopień (2010); Wyższa Szkoła Turystyki i Języków Obcych w Warszawie – turystyka i rekreacja, I stopień (2009); Wyższa Szkoła Mazowiecka w Warszawie – zdrowie publiczne, I stopień (2009); Europejska Wyższa Szkoła Prawa i Administracji w Warszawie – prawo, jednolite studia magisterskie; administracja, I stopień; stosunki międzynarodowe, I stopień (2010).

¹⁹ Oceny negatywne od Państwowej Komisji Akredytacyjnej w okresie od stycznia 2009 roku do września 2010 roku otrzymały w uczelniach Mazowsza następujące kierunki studiów: Olympus Szkoła Wyższa im. Romualda Kudlińskiego w Warszawie – kierunek finanse i rachunkowość, studia jednolite magisterskie oraz I i II stopień (2009), a także studia I stopnia na kierunku finanse i rachunkowość na Wydziale Zamiejscowym w Stalowej Woli (2009); Wyższa Szkoła Liderów Społecznych i Mediów w Warszawie – politologia, I stopień (2009); Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych i Amerykanistyki w Warszawie – politologia, II stopień (2009); Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Ciechanowie – mechanika i budowa maszyn, I stopień; inżynieria środowiska, I stopień (2009); Wyższa Inżynierska Szkoła Przedsiębiorczości w Radomiu – zarządzanie i inżynieria produkcji, I stopień (2009); Wyższa Szkoła Współpracy Międzynarodowej i Regionalnej im. Zygmunta Glogera w Wołominie – ekonomia, I stopień (2010); Wyższa Szkoła Mazowiecka w Warszawie – europeistyka, I stopień (2009).

²⁰ Warto też dodać, że przygotowanie absolwentów do zaspokojenia potrzeb rynku pracy jest jednym z czterech celów Procesu Bolońskiego (pozostałe cele to: przygotowanie absolwentów do bycia aktywnymi obywatelami w demokratycznym społeczeństwie, rozwój i podtrzymanie podstaw wiedzy zaawansowanej oraz rozwój osobowy kształconych).

Warto podkreślić, że najlepszym wskaźnikiem dostosowanie kształcenia do potrzeb rynku pracy jest stopień zatrudnialności absolwentów. Dopóki bezrobocie wśród absolwentów „masowych” kierunków studiów jest na niskim poziomie (wyraźnie poniżej średniej stopy bezrobocia w kraju), dopóty można mówić, że uczelnie kształcą zgodnie z zapotrzebowaniem.

Warunki kształcenia

Możliwości zaspokojenia popytu na edukację na poziomie wyższym oraz efektywność procesu kształcenia zależą od stopnia rozwoju infrastruktury szkolnictwa wyższego. Chodzi tu głównie o sieć szkół wyższych, kadre naukowo-dydaktyczną uczelni oraz materialno-przestrzenne składniki zasobów użytkowanych w systemie kształcenia: zasób budowlany i wyposażenie (Goryński 1973, s. 4). Na zasób budowlany składają się budynki uczelni (w tym aule wykładowe i sale dydaktyczne, laboratoria językowe i komputerowe, biblioteka wraz z czytelnią, pomieszczenia dla dziekanatów, instytutów i katedr, pomieszczenia dla administracji, bufety, szatnie), domy i stołówki studenckie, ale też m.in. parkingi i obiekty sportowo-rekreacyjne.

Mazowsze posiada bardzo dobrze rozwiniętą sieć szkół wyższych, dysponujących liczną kadram naukowo-dydaktyczną z różnych dyscyplin. Niemniej jednak z powodu relatywnie dużej liczby studentów warunki kształcenia w uczelniach Warszawy i województwa mazowieckiego – mierzone wskaźnikiem liczby studentów przypadających na jednego nauczyciela akademickiego – nie odbiegają na korzyść od średniej krajowej. W Polsce w roku akademickim 2008/2009 na jednego nauczyciela akademickiego przypadało prawie 19 studentów, a w uczelniach Mazowsza – ponad 20. W kraju wskaźnik liczby studentów przypadających na jednego nauczyciela akademickiego w uczelniach publicznych (ponad 15 studentów) był dwuipółkrotnie korzystniejszy niż w uczelniach niepublicznych (ponad 37 studentów). Podobne relacje wystąpiły na Mazowszu, gdzie, według szacunkowych danych, na jednego nauczyciela akademickiego przypadało w uczelniach publicznych ponad 14 studentów, a w uczelniach niepublicznych aż prawie 40 studentów²¹.

Z uwagi na brak porównywalnych danych statystycznych dotyczących wielkości bazy lokalowej, aparatury naukowo-badawczej i dydaktycznej oraz wyposażenia technicznego szkół wyższych – tak na poziomie kraju, województwa jak i poszczególnych uczelni – nie można zastosować odpowiednich wskaźników do oceny warunków kształcenia (w postaci chociażby powierzchni sal dydaktycznych przypadających na jednego studenta, liczby stanowisk/miejsc w laboratoriach komputerowych i językowych, liczby miejsc w czytelniach). Można jedynie na podstawie informacji ze stron internetowych poszczególnych uczelni, doniesień medialnych oraz własnych obserwacji stwierdzić, że w ostatnich latach nastąpiła widoczna poprawa warunków lokalowo-dydaktycznych wielkości uczelni warszawskich i województwa mazowieckiego. Część uczelni zbudowała

²¹ Dane dla kraju – *Szkoły wyższe...* 2010, s. 38; dane dla Mazowsza – obliczenia własne na podstawie informacji o kadry nauczycieli akademickich z 88 uczelni.

nowoczesne kampusy akademickie (np. Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie), kolejna ich część wyraźnie powiększyła lub rozbudowuje swoje siedziby (także dzięki środkom pozyskanym z programów operacyjnych Unii Europejskiej), a pozostałe uczelnie dokonały widocznej modernizacji posiadanych budynków. Poprawa infrastruktury lokalowej nastąpiła zarówno w publicznych, jak i niepublicznych szkołach wyższych.

Studenci uczelni stołecznych i województwa mazowieckiego mają zapewniony łatwy dostęp do bogatych zbiorów bibliotecznych. Każda z uczelni publicznych i niepublicznych ma własną bibliotekę, a w większości szkół wyższych posiadających wydziały – funkcjonują także biblioteki wydziałowe. Zbiory bibliotek uczelni publicznych istniejących od kilkudziesięciu, a nawet powyżej stu lat liczą ponad milion woluminów książek i tytułów czasopism oraz zawierają cenne egzemplarze archiwalne (np. Biblioteka Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie mająca status Centralnej Biblioteki Ekonomicznej w Polsce czy Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej). Biblioteki wraz z czytelniami, katalogami komputerowymi i bazami danych są dostępne nie tylko dla własnych studentów i pracowników, ale także dla osób spoza uczelni. W ostatnich latach powstało też kilka nowych i bardzo dobrze wyposażonych bibliotek, w tym największa z nich – Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego (BUW).

Spoza Warszawy warto wymienić biblioteki uczelni z Siedlec i Radomia. Biblioteka Akademii Podlaskiej jest największą w regionie biblioteką naukową o charakterze publicznym; z kolei Biblioteka Główna Politechniki Radomskiej jest jedną z bardziej nowoczesnych bibliotek naukowych w kraju.

Współcześnie o poziomie warunków kształcenia w coraz większym stopniu decydują systemy i programy informatyczne wykorzystywane przez uczelnie do obsługi studentów i wspomaganie organizacji procesu dydaktycznego oraz realizacji części zajęć.

Z danych GUS wynika, że systematycznie zwiększa się liczba komputerów przeznaczonych do użytku studentów. W roku akademickim 2009/2010 uczelnie posiadały 88,4 tys. komputerów, w tym 85,9 tys. z dostępem do Internetu. Przy wzrastającej liczbie komputerów oraz stopniowo malejącej liczbie studentów następuje poprawa dostępności komputerów mierzona wskaźnikiem liczby studentów przypadających na jeden komputer. W 2009 roku na jeden komputer przeznaczony do użytku studentów przypadало średnio 21 osób (na komputer z dostępem do Internetu – 22 osoby), podczas gdy w roku 2005 – 28 osób (z dostępem do Internetu – 30; *Szkoły wyższe...* 2010, s. 38). Mimo braku danych z uczelni Mazowska, można przyjąć, że podobna tendencja poprawy dostępności komputerów, w tym z dostępem do sieci miała miejsce też w tych uczelniach, a podane wielkości wskaźników były na co najmniej tym samym poziomie, jak średnio w całym polskim szkolnictwie wyższym.

Z badań opinii studenckich, opinii wyrażanych na internetowych forach uczelnianych, jak i doniesień prasowych wynika, że *wirtualne dziekanaty* czy też inne elektroniczne systemy obsługi studentów (np. USOS – Uniwersytecki System Obsługi Studentów) w wielu uczelniach nie funkcjonują jeszcze na odpowiednim poziomie. Mimo pojawiających się krytycznych uwag, system obsługi studentów drogą elektroniczną działa coraz sprawniej i pozwala im zaoszczędzić czas na dojazd na uczelnię i stanie w kolejkach do dziekanatu. Niektóre z uczelni wprowadziły też elektroniczne indeksy oraz elektroniczne protokoły egzaminów (np. Szkoła Główna Handlowa robi to od kilku lat). Prawie każda z uczelni

Mazowsza posiada bardziej lub mniej rozwinięte platformy e-learningowe do wspomagania procesu dydaktycznego oraz prowadzenia szkoleń.

Na ocenę warunków kształcenia w danej uczelni wpływają też takie elementy jak posiadanie pracowni kserograficzno-poligraficznych, dostępność skryptów i materiałów dydaktycznych, a także stan bazy socjalnej.

Jeśli chodzi o bazę socjalną, to według danych GUS w roku akademickim 2009/2010 polskie uczelnie dysponowały 506 domami studenckimi ze 142 405 miejscami. Uczelnie z regionu Mazowsza prowadziły 88 domów studenckich z prawie 22,5 tys. miejsc (w tym uczelnie publiczne miały 69 akademików z liczbą miejsc wynoszącą 21321; natomiast uczelnie niepubliczne – 19 z 1126 miejscami (*Szkoły wyższe...* 2010, s. 318–321).

Warto podkreślić, że w domach studenckich na terenie całego kraju nie zostało wykorzystanych aż ponad 17 tys. miejsc (12,1% ogółu miejsc), natomiast w uczelniach Mazowsza ponad 1,6 tys. miejsc (7,2%). Relatywnie dużo niewykorzystanych miejsc w domach studenckich miały uczelnie niepubliczne (33,4% w kraju i 22,1% na Mazowszu). Przyczyn niewykorzystania miejsc w akademikach można upatrywać w dwóch głównych czynnikach: zmniejszeniu się odległości między uczelnią a miejscem zamieszkania studenta ze względu na rozwój sieci uczelni oraz sytuacji materialnej studenta – jeśli jest dobra, to może on wynajmować sobie pokój poza akademikiem, jeśli gorsza – to stara się mieszkać z rodzicami i dojeżdżać do uczelni (część spraw może też załatwić przez Internet).

W roku akademickim 2009/2010 polskie uczelnie prowadziły 102 stołówki studenckie mające prawie 16 tys. miejsc; z tego 26 stołówek i ponad 2,5 tys. miejsc przypadło na uczelnie Mazowsza (*Szkoły wyższe...* 2010, s. 318–321). Oznacza to, że średnio co czwarta uczelnia prowadziła stołówkę. Prawdopodobnie jest to wystarczająca liczba stołówek, zważywszy na koszty ich prowadzenia przy stosunkowo małym zainteresowaniu ze strony studentów. Obecnie studenci mają wiele możliwości spożycia posiłku w bufetach uczelni lub „na mieście”.

Reasumując, należy stwierdzić, że warunki kształcenia w uczelniach Mazowsza z każdym rokiem stopniowo się poprawiają. Dzisiaj można je ocenić jako zadowolające, a nawet dobre. Ta ostatnia ocena w mniejszym stopniu dotyczy warunków kształcenia na studiach niestacjonarnych, z uwagi na sobotnio-niedzielny tryb tych studiów w większości uczelni, zwłaszcza publicznych. Takie „zablokowanie” zajęć w ciągu dwóch dni nie sprzyja jakości kształcenia oraz poziomowi obsługi studenta, w dodatku płaćącego za studia. Sytuacja jednak stopniowo poprawia się m.in. ze względu na spadek liczby studentów na studiach niestacjonarnych.

Do poprawy warunków kształcenia przyczynia się też pośrednio Państwowa Komisja Akredytacyjna, sprawdzając je w trakcie wizytacji w danej uczelni. Ponadto należy przyjąć, że wdrażane w uczelniach wewnętrzne systemy zapewniania jakości kształcenia będą źródłem wiarygodnych informacji o warunkach kształcenia i pozwolą niektóre z nich w miarę szybko i skutecznie polepszać.

Podsumowanie

Analiza oferty kształcenia uczelni Warszawy i województwa mazowieckiego wskazuje na jej bogactwo i wszechstronność: w ofercie są wszystkie poziomy i formy studiów,

ponad sto różnych kierunków kształcenia²², a także makrokierunki i studia międzykierunkowe (międzywydziałowe). Uczelnie Mazowsza zdecydowanie najczęściej oferują kształcenie na kierunkach należących do grupy kierunków ekonomicznych i administracyjnych oraz społecznych. Dominacja tych grup kierunków studiów widoczna jest zwłaszcza wśród uczelni niepublicznych.

W polskich szkołach wyższych, w tym z regionu Mazowsza, występuje silna tendencja do rozbudowy oferty kształcenia o nowe kierunki studiów, także spoza głównego profilu działalności uczelni. Ta dywersyfikacja kierunków studiów może być dla niektórych uczelni (zwłaszcza niepublicznych) próbą pozyskania dodatkowych środków finansowych (czesne) i w obliczu niżu demograficznego szansą sprostania konkurencji na rynku edukacji wyższej.

Globalna gospodarka i procesy integracyjne w Europie coraz silniej wyznaczają międzynarodową orientację programów kształcenia. Dlatego też w ofercie edukacyjnej części uczelni Mazowsza znajdują się nie tylko wykłady w językach obcych, ale coraz częściej pojawiają się pełne programy studiów na stopień licencjata i magistra w wersji obcojęzycznej (w zasadzie anglojęzycznej), a także programy podwójnych dyplomów. Prawdopodobnie jednak w kilku najbliższych latach proces uruchamiania pełnych programów kształcenia na stopień w języku obcym będzie dotyczył uczelni zlokalizowanych w głównych ośrodkach akademickich kraju i niewielkiego odsetka młodzieży. Dla polskich studentów zasadniczym problemem może być bariera finansowa – wysokość czesnego na studiach prowadzonych w języku obcym, natomiast dla cudzoziemców – kwestia zarówno małej atrakcyjności pełnych programów studiów, jak i niskiej pozycji naszych uczelni na rynku europejskim. Te dwie ostatnie przyczyny wydają się także istotne dla najlepszych polskich maturzystów (zwłaszcza lepiej sytuowanych), którzy coraz liczniej wybierają studia w renomowanych uczelniach zachodnich.

Zważywszy na fakt, że w krajach zachodnich zdecydowana większość absolwentów studiów pierwszego stopnia nie podejmuje dalszych studiów, tylko idzie do pracy, programy i metody kształcenia w dużym stopniu ukierunkowane są tam na rozwijanie umiejętności samodzielnego studiowania oraz rozwój kompetencji tzw. miękkich (np. umiejętności pracy w zespole, komunikacji interpersonalnej, autoprezentacji).

Z perspektywy jakości kształcenia oraz rozwiązań stosowanych w uczelniach zachodnich, zdecydowanej zmiany wymaga formuła studiów niestacjonarnych. W Polsce są one nie tylko prowadzone na zbyt dużą skalę (w roku akademickim 2009/2010 studenci niestacjonarni stanowili aż 50,6% ogółu studiujących; *Szkoły wyższe...* 2010, s. 26), ale nie dają ich uczestnikom możliwości uzyskania tych samych efektów kształcenia, co na studiach stacjonarnych.

Należy oczekiwać, że nowa ustawa *Prawo o szkolnictwie wyższym* w istotny sposób ułatwi uczelniom dostosowanie oferty kształcenia do potrzeb gospodarki, w tym uruchamianie nowych programów kształcenia zwanych dziś kierunkami unikatowymi, makrokierunkami studiów czy też studiami międzykierunkowymi lub międzywydziałowymi. Dzięki

²² Uczelnie Mazowsza nie prowadziły do 2009 roku tylko takich kierunków z listy MNiSzW, jak bezpieczeństwo i higiena pracy, górnictwo i geologia, jazz i muzyka estradowa, metalurgia, nawigacja, oceanografia, oceanotechnika, ochrona dóbr kultury, organizacja produkcji filmowej i telewizyjnej, realizacja obrazu filmowego, telewizyjnego i fotografia, rybactwo i włókiennictwo.

projektowanym zmianom powinna też wzrosnąć liczba uczelni tworzących programy studiów wspólnie z pracodawcą. Obecnie takich wspólnych przedsięwzięć w dziedzinie kształcenia na stopień jest znikoma liczba²³. Zdecydowanie więcej jest ich w przypadku studiów podyplomowych.

Na zakończenie można stwierdzić, że oferta kształcenia uczelni Warszawy i województwa mazowieckiego spełnia (na razie) oczekiwania interesariuszy, zwłaszcza kandydatów na studia. Odrębną kwestią jest kreowanie przez uczelnie nowych strategicznych dla regionu kierunków studiów. To proces długotrwały i wymagający oddziaływania na preferencje edukacyjne młodzieży; zakładając, że potrafimy rozpoznać i oszacować przyszłe zapotrzebowanie na absolwentów określonych kierunków lub zawodów.

Literatura

ASM... 2010

Raport końcowy opracowany na zlecenie Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie na rzecz projektu Foresight regionalny dla szkół wyższych Warszawy i Mazowsza „Akademickie Mazowsze 2030”, Centrum Badań i Analiz Rynku Sp. z o.o., Kutno, czerwiec.

Dietl J., Sapijaska Z. (red.) 2006

Konkurencja na rynku usług edukacji wyższej, Fundacja Edukacyjna Przedsiębiorczości, Łódź.

Edukacja... 2003

Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010, Komisja Europejska, Dyrektoriat Generalny ds. Edukacji i Kultury Fundacja Rozwoju Edukacji, Warszawa 2003.

Goryński J. 1973

Infrastruktura szkolnictwa wyższego. Klasyfikacja, mierniki, standardy. Międzyuczelniany Zakład Badań nad Szkolnictwem Wyższym, Warszawa.

Maciół S. 2009

System studiów i wybrane programy kształcenia w najlepszych uczelniach europejskich, „e-mentor”, nr 2.

Marszałek A. 2010

Rola uczelni w regionie, Difin, Warszawa.

Projekt... 2010

Projekt z dnia 10 września 2010 ustawy o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 14 wrześ-

²³ Jako interesujący przykład może posłużyć program o nazwie „Finanse i zarządzanie w biznesie”, zakończony międzynarodowym certyfikatem ACCA, prowadzony przez Szkołę Główną Handlową w Warszawie we współpracy z Ernst&Young. Program ten jest częścią stacjonarnych studiów magisterskich, trwa 2 lata i jest akredytowany przez międzynarodową organizację The Association of Certified Chartered Accountants (ACCA). W ofercie edukacyjnej polskich uczelni program stanowi unikatową jakość, ponieważ w innowacyjny sposób łączy teorię z praktyką oraz zaangażowanie prywatnego biznesu ze wsparciem międzynarodowej organizacji skupiającej finansistów i rachunkowców z całego świata. Obecnie trwa już czwarta edycja tego programu.

nia 2010 r. (http://www.bip.nauka.gov.pl/_gAllery/10/85/10858/20100910_projekt_ustawy_szkolnictwo_wyzsze.pdf).

Rozporządzenie... 2006

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 lipca 2006 roku w sprawie warunków, jakie muszą spełniać jednostki organizacyjne uczelni, aby prowadzić studia na określonym kierunku i poziomie kształcenia, „Dziennik Ustaw” 2006, nr 144, poz. 1048.

Rozporządzenie... 2007

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 roku w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków studiów oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki, „Dziennik Ustaw” 2007, nr 164, poz. 1166.

Rozporządzenie... 2008

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 maja 2008 roku w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, „Dziennik Ustaw” 2008, nr 90, poz. 551.

Rozporządzenie... 2009a

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 sierpnia 2009 roku zmieniające rozporządzenie z dnia 13 czerwca 2006 roku w sprawie nazw kierunków studiów, „Dziennik Ustaw” 2009, nr 150, poz. 1213.

Rozporządzenie... 2009b

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 16 października 2009 roku zmieniające rozporządzenie z dnia 12 lipca 2007 roku w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków studiów, „Dziennik Ustaw” 2009, nr 180, poz. 1407.

Rozporządzenie... 2010

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 kwietnia 2010 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wskaźników kosztochłonności poszczególnych kierunków, makrokierunków i studiów międzykierunkowych studiów stacjonarnych oraz stacjonarnych studiów doktoranckich w poszczególnych dziedzinach nauki, „Dziennik Ustaw” 2010, nr 65, poz. 413.

Strategia rozwoju... 2010

Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku, Ernst & Young, Instytut badań nad Gospodarką Rynkową, Warszawa, luty.

Szkoły wyższe... 2009

Szkoły wyższe i ich finanse w 2008 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

Szkoły wyższe... 2010

Szkoły wyższe i ich finanse w 2009 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

Thieme J.K. 2009

Szkolnictwo wyższe. Wyzwania XXI wieku. Polska – Europa – USA, Difin, Warszawa.

Uchwała... 2010

Uchwała nr 459/2010 Prezydium Państwowej Komisji Akredytacyjnej z dnia 13 maja 2010 roku w sprawie kryteriów oceny spełnienia wymagań w zakresie dostosowania procesu kształcenia do potrzeb otoczenia społeczno-gospodarczego (http://www.pka.edu.pl/Dokumenty/Uchwały/459.2010_pracodawcy.pdf).

Ustawa... 2005

Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 27 lipca 2005 roku, „Dziennik Ustaw” 2005, nr 164, poz. 1365.

Wykaz jednostek... b.r.w.

Wykaz jednostek organizacyjnych uprawnionych do nadawania stopni naukowych i stopni w zakresie sztuki oraz nazw nadawanych stopni, Centralna Komisja do spraw Stopni i Tytułów (http://www.ck.gov.pl/images/PDF/Wykaz/wykaz_jednostek.pdf).

Wykaz uczelni... b.r.w.

Wykaz uczelni, które znalazły się na liście rankingowej konkursu 1/POKL/4.1.2/2010 i otrzymają dofinansowanie na realizację „kierunków zamawianych” – strategicznych dla gospodarczego rozwoju Polski (http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/Finansowanie/fundusze_europejskie/PO_KL/20100524_pozytywne.pdf).